د افغـــــانستان اســــلامي امـــارت

د ارشــــاد، حج او اوقـــافو وزارت

د مساجدو د ارشاد او انسجام رياست

د جمعې ورځې د خطابت موضوع او

ليکلی تقرير او بيان چې د هيواد دمرکز او ولاياتو

ټولو خطيبانو ته په دواړو ملي ژبو (پښتو او دري) کې ليږل کيږي.

۳۰/ رمضان المبارک/۱۴۴۴ هـ، ق موافق د ۱/ ثور /۱۴۰۲هـ، ش

د روژو د قضايی راگرځول او د کفارې اداء کولو مسائل او احکام

الحمد لله الذى من علينا بشريعة الاسلام ، وشرع لنا ما يقرب اليه من صالح الاعمال، الحمد لله الذى انعم علينا بتيسير الصيام والقيام، وجعل ثواب من فعل ذلک تکفير الخطايا والآثام ، واشهد ان لا اله الا الله وحده لاشريک له ذو الجلال والاکرام، واشهد ان محمداً عبده ورسوله افضل من صلى، وزکی ،وحج وصام صلى الله عليه وعلى آله واصحابه وسلم تسليماً کثيراً. اما بعد:قال الله سبحانه وتعالى :{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ. أَيَّاماً مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْراً فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ} البقرة:(١٨٤)

هرکله چې مسلمان عبادت کوي ځينې وخت په عبادت کې ورځخه اشتباهات واقع کيږي چې دا اشتباهات کله قصدي وي او کله غيرقصدي وي. ځينې وخت په خطاء سره اشتباه واقع کيږي او ځينې په اکراه او اضطرار سره واقع کيږي.

په ځينې وخت د روژې ماتول جائز وي او ځينې وخت د روژې خوړل جواز نلري او جرم گرم گڼل کيږي چې ددغو ټولو حالاتو حکمونه فقهای کرامو ذکر کړي دي.

د کفارې د لازميدو شرطونه:

۱- روژه دار به مکلف وي.

۲- په رمضان کې به يې د شپې له خوا نيت د روژې کړی وي.

۳- د روژې څخه مخکې به داسې څه نه وي واقع شوی چې له امله يې روژه خوړل ورته روا وي لکه سفرشرعی؛ مرض، حيض او نفاس.

۴-په خوښه به روژه خوړلی وي او اکراه به نه وي.

۵- روژه به يې په قصد او عمد سره خوړلی وي. که چيرې په هيره يې روژه وخوړله قضاء اوکفاره ورباندې نشته.

۶- په خطاء سره به يې روژه نه وي خوړلی او نه به د اضطرار حالت ولري؛ ځکه که په خطا او د اضطرار په حالت کې روژه وخوړله کفاره ورباندې نشته يواځې د روژې قضايي به راوړي.

کله چې دا ټول شرطونه موجود شي او د لاندې حالتونو څخه يو حالت پيښ شي؛ نو کفاره او قضاء دواړه لازميږي .

د دې وروسته اوس وګورو چې هغه کوم شیان او صورتونه دي چې په هغه سره روژه فاسده کیږي او د هغه په وجه کفاره او قضاء دواړه لازمیږي.

- **هغه روژې چې خوړل یې یواځې قضائي راګرځول یي لازم ده:**

څوک چې په شرعي عذر سره روژه ماته کړي ، یواځې د روژې قضایي به راوړي.

شرعي عذرونه په لاندې توګه دي:

۱- مرض: مرض یو له هغو شرعي عذرونو څخه دی چې له امله یي د روژې خوړل جائز دي؛ که چیرې څوک د روژو په سر کې یا منځ کې مریض شو او روژې یي نه شوی نیولای یا دا چې مسلمان حاذق ډاکتر ورته وویل چې روژې مه نیسه ، کولای شي روژې وخوري؛ خو چې کله د روژې میاشت تیره شوه او روغ شو د تیرو شوو روژو قضایي به راوړي.الله تعالی فرمایلي دی:{وَمَنْ كَانَ مَرِيضاً أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ}البقرة: ۱۸۵

ترجمه:- او څوک چې مریض وي او یا په سفر کې وي(او روژه یي ماته کړه) هغه دې بیا دروژو شمیر پوره کړي. یعنی قضایي دې راوړي) الله جل جلاله په تاسو اسانتیا راوستل غواړي او سختي راوستل نه غواړي (دا قضایي ددې لپاره لازم شوی ده) چې تاسو د روژو حساب پوره کړی.

امام ابو بکرجصاص ددې آیت شریف په تفسیر کې وایي: (فابتدأ تعالى بيان حكم المريض والمسافر وأوجب عليهما القضاء إذا أفطرا) أحكام القرآن للجصاص

ترجمه:- الله تعالی د مریض او مسافر د روژو دحکم په بیانولو پیل وکړ او په دوی یي قضایي راوړل فرض کړل چې کله روژه وخوري.

که څوک مریض شو او ویریده چې مرض به یي زیات شي او یابه یي مریضي- طولاني شي کولای چې روژه وخوري اووروسته یې قضایي راوړي.(الجوهره)

کوم کسان چې د شرعي عذر په بناء روژه وخوري، دوی ته په کارده چې کله روغ شي دبل رمضان څخه مخکې دې د خوړل شوو روژو قضایي راوړي.

بناءً که چیرې هغه مریض چې د مرض له امله یي روژې خوړلی وي روغ نه شو او دهمدغه مرض په دوام کې وفات شو په ده باندې دخوړل شوو روژو دفدیې ورکولو وصیت لازم نه دی. همدا راز که چیرې هغه مریض چې روژې یي خوړلي دي او وروسته صحت یاب شو او روژې یي ونه نیولی تردې چې وفات شو په ده باندې د خوړل شوو روژو دفدیې وصیت لازم دی. که چیرې وصیت یي ونه کړ ورثه او یا وصي هم کولای شي دده دمیراث دثلث څخه دهغه د روژو فدیه ورکړي.(الهدية العلائية لعلاء الدين ابن عابدين)

۲- سفر: سفر هم د هغه شرعي عذرونو له جملې څخه دی چې له امله یي د روژو ماتول جواز لري. که څوک په سفر ووتلو، کولای شي چې روژه وخوري او کله چې د روژې میاشت ووزي باید د خوړل شوو روژو قضایي راوړي. البته په سفر کې روژه نیول افضل دي.

۳- حیض او نفاس: حیض او نفاس هم د شرعي عذرونو له جملې څخه شمیرل کیږي. په کومه زنانه چې حیض راشي او یا د روژې په میاشت کې ورته نفاس پیدا شو ، روژې دې ماته کړي او کله چې د روژې میاشت ووتله او له حیض او یا نفاس څخه پاکه شوه د ماتو شوو روژو قضایي دې راوړي.ځکه طهارت دحیض او نفاس څخه دروژې له شرطونو څخه ده؛ لکه څرنګه چې لمونځ دحیض او نفاس سره جواز نلري ، روژه هم دحیض او نفاس سره جواز نه لري.(تحفة الفقهاء)

۴- حمل او ماشوم ته شیدې ورکول: دهغه شرعي عذرونو له جملې څخه چې روژه ماتول ورته جواز لري او یواځې قضاء راوړل یې ضروري دي ، د زنانه حمل(بارداري) او یا هم کوچني ته شیدې ورکول دي.
که چیرې د کومې زنانه په خیټه حمل وي او په دې ویریږي چې که چیرې روژه ماته نه کړي په غالب ګمان سره ځان او یا ماشوم ته یې ضرر پیښږي، کولای شي چې روژه ماته کړي او د روژې د میاشتې څخه وروسته یې قضایي راوړي.
همدا راز هغه زنانه چې ماشوم ته شیدې ورکوي او په دې پوهیږي چې که چیرې روژه ماته نه کړي شیدې یې کمیږي اویا وچیږي او ماشوم ته یې ضرر پیښیږي، داسې زنانه کولای شي چې روژه ماته کړي او وروسته یې یواځې قضایي راوړي.
په حدیث شریف کې راځي:(إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى وَضَعَ عَنِ الْمُسَافِرِ الصَّوْمَ، وَشَطْرَ الصَّلَاةِ، وَعَنِ الحَامِلِ أَوِ الْمُرْضِعِ الصَّوْمَ) سنن الترمذي ت شاکر
ترجمه: بیشکه الله تعالی ساقطه کړی ده روژه او نیم لمونځ د مسافر څخه او له حاملې او شیدی ورکونکې زنانه څخه.
په دې موضوع کې د مریض، حاملې زنانه او شیدې ورکونکې زنانه هغه غالب ګمان معتبر دی چې په تجربه، علائمو او یا د مسلمان ماهر طبیب په مشوره باندې بنا وي او یواځې وهم نه وي.(الهندیه)
۵- په شدیده ولږه او تنده کې چې دځان دهلاکت او یا په عقل کې دخلل د رامنځ ته کیدو ویره په کې وي، یا په حواسو کې د خلل رامنځ ته کیدو ویره موجوده وي، روژه ماتول جواز لري، په دې شرط چې ځان یې په کار او کسب باندې نه وي ستړی کړی؛ ځکه که چیرې تنده او ولږه یې د کار له امله وي او روژه یې ماته کړه په یو روایت سره کفاره تر څنګ هم قضاء لازمیږي. (مجمع الانهر، مراقی الفلاح)
٦- هغه شخص چې په روژو کې بې هوشيورباندې راغله او بیا صحت یاب شو، یواځې دقضاشوو روژو قضایي به راوړي؛ خو دهغه ورځې روژې قضاء وربانديې نشته چې په کې بې هوشه شوی دی او روژه یې نه ده ماته کړې. (الهدیة العلائیة)
دشیخ فاني د روژې حکم:
شیخ فاني:- هغه څوک چې د زیات عمر له امله د روژو د نیولو توان نلري او د هرې په تیریدو سره ورځ کمزوری کیږي آن تردې چې وفات شي، په فقهي اصطلاح کې ورته شیخ فاني ویل کیږي.(الهندیه)
شیخ فاني کولای شي چې روژه ماته کړي او دهرې روژې په عوض کې د صدقة الفطر په اندازه غله یا دغلې قیمت مسکین او یا فقیر ته ورکړي.
شیخ فاني کولای شي چې د ټولو روژو فدیه د رمضان المبارک په پیل کې ورکړي او دا هم جائزده چې د رمضان المبارک میاشت په اخر کې فدیه ورکړي.
که چیرې شیخ فاني دفدیې ورکولو څخه وروسته په روژو نیولو قدرت پیدا کړ، ماتې شوی روژې به ټولې نیسي- او فدیه له منځه ولاړه. (الهندیه)

- **پرته له عذره روژه ماتول:**

که چیرې څوک قصدا روژه وخوري که چیرې د غذایي توکو په خوړلو اود څښاک په څښلو یې روژه ماته کړی وه په دې صورت کې وربانديې د روژو قضایي او کفاره دواړه لازمیږي خو که چیرې په قصد سره یې روژه په داسې شیانو سره ماته کړې وه چې په عادت کې د خوراک او څښاک لپاره نه ؤ بیا یواځې د روژو قضایي وربانديې واجب ده. ددی خبری تفصیل په لاندې توګه دی:

۱- دغیرغذایي توکو خوړل:- که څوک پرته له عذره روژه په داسې شیانو ماته کړي چې عادتاً هغه غذا نه وي او دوا هم نه وي ، روژه یي ماتیږي قضایي به یې راوړي او کفاره ورباندې نشته. لکه دتیږو خوراک، د زړیو تیرول ، او د عادي خاورو خوراک.(بدائع الصنائع (۲/ ۹۹)

۲- قصداً قی کول:- په قصدي توګه قيء کولو سره روژه فاسدیږي. چاچې په زوره په قصدي توګه په ډکه خوله قيء وکړ، یواځې د روژې قضایي به راوړي. رسول الله صلي الله علیه وسلم فرمایي: (من ذرعه القيء فلیس علیه القضاء و من استقاء عمداً فلیقض)سنن الترمذی

ترجمه:- چاچې بی ارادې قی وکړ د روژی قضا پری نشته او چاچې قصداً قی وکړ، باید د روژې قضایي را وړي.

۳- که چیرې په خطا سره د مضمضې پر وخت اوبه داخل ته لاړې یواځې د روژې قضایي به راوړي (نور الإیضاح).

۴-که چیرې چا د صبح صادق ختلو څخه وروسته په دې عقیده څه وخوړل وکړ چې صبح صادق ندی داخل شوی او یایې روژه ماتی په دې عقیده وکړ چې ماښام وخت داخل دی په دواړو صورتونو کې روژه به ساتي او یواځې د روژې قضایي به راګرځوي. (الهدایة)

۵-که چیرې د لمر په پریوتو کې یې شک درلود جائز نه ده چې روژه ماته کړي؛ ځکه د ورځې شتون یقیني دی او دلمرپریوتل ګماني دی او دیقین په مقابل کې ګمان ته اعتبار نشته او که چیرې روژه یې ماته کړه او ښکاره شوه چې غروب نه دی شوی ددغې ورځې قضایي به راوړي او کفاره ورباندې نشته.(الهدایه)

په سهو او هیرې سره د خوړو خوړل:

که چیرې څوک په هیرې او سهوې سره کوم خواړه وخوري یا څښاک وڅښي روژه یې نه فاسدیږي، ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: (من نسي و هو صائم فأکل أو شرب فلیتم صومه فانما أطعمه الله وسقاه)صحیح مسلم

ترجمه:- چاچې روژه در لوده او هیره یې شوه او څه یې وخواړه یا یې و څښکل، خپله روژه دی وساتي او پوره دی کړي ځکه دا په واقعیت کې الله جل جلاله دی چې په هغه یې خوړلي او څښکلي.

- **قضاء او کفاره:**

که چیرې چا په لاندې کړنو باندې روژه قصداً ماته کړه د روژو قضایي به راوړي او کفاره به هم ورکوي.

۱- په قبل یا دبر کې جماع کول.

که چیرې څوک د رمضان میاشتې په ورځو کې د روژی په حال کې د خپلې ښځی سره یوځای شي نو روژه یې باطله او کفاره پری واجبه ده .

۲- قصداً خوراک یا څښاک کول.

که څوک په رمضان کې په قصد سره خوراکی شیان وخوري او یا دڅښلو شیان وڅښي روژه یې ماته شوه ددغې روژې به هم قضایي راوړي او هم به کفاره ورکوي.

الله تعالی فرمایي: {وَكُلُواْ وَاشْرَبُواْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّواْ الصِّيَامَ إِلَى الَّليْلِ} البقرة: ۱۸۷

ترجمه:- (دشپې خورئ او څښئ) ترهغه وخته پورې چې دشپې د تررمی له توری لیکې څخه مو دسپیده داغ څرېکه ترسترګو شي(یعنی چې صبح صادق داخل شي) .

حنفي فقهای کرامو د خوراکي هغو شیانو لپاره یوه جامع ضابطه ذکر کړی ده چې روژه ورباندې ماتیږي او په خوړلو یې کفاره لازمیږي. فقهاء کرام وایي دغذایي او دوایي توکو شیانو په استعمال روژه ماتیږي.

په فتاوی عالمګیري کې راځي:(إذَا أَكَلَ مُتَعَمِّدًا ما يُتَغَذَّى بِهِ أو يُتَدَاوَى بِهِ يَلْزَمُهُ الْكَفَّارَةُ)الفتاوی الهندیة

ترجمه:-کله چې په قصدي توګه غذایي توکي او یا دوا وخوري کفاره ورباندې لازمیږي.

په غذايي توکو کې دوه ډوله نظرونه دي:(قَالَ بَعْضُهُمْ هُوَ أَنْ يَمِيلَ الطَّبْعُ إلَى أَكْلِهِ وَتَنْقَضِيَ بِهِ شَهْوَةُ الْبَطْنِ وَقَالَ بَعْضُهُمْ هُوَ مَا يَعُودُ نَفْعُهُ إلَى صَلَاحِ الْبَدَنِ) الجوهرة النيرة

ترجمه:- ځينې علماء وايې چې غذايي توکي هغه دي چې طبيعت يې دخوراک لپاره ميلان کوي او دخيټې شهوت وربانديې پوره کيږي. ځينې نوربيا وايي: غذايي توکي هغه دي چې بدن ته ورڅخه نفع رسيږي.

امام ابن عابدين داخبره داسې تشريح کړې ده: (وَيَظْهَرُ مِنْ ذَلِكَ أَنَّ مُرَادَهُمْ بِمَا يَتَغَذَّى بِهِ مَا يَكُونُ فِيهِ صَلَاحُ الْبَدَنِ بِأَنْ كَانَ مِمَّا يُؤْكَلُ عَادَةً عَلَى قَصْدِ التَّغَذِّي أَوْ التَّدَاوِي أَوْ التَّلَذُّذِ) رد المحتار

ترجمه:- دغذايي شيانو څخه مراد هرهغه څه دی چې دبدن دصلاح لپاره وي، داسې چې عادتاً د تغذيې، تداوۍ او يا دلذت اخيستلو په غرض خوړل کيږي.

۳- که چيرې ناپوهه شخص د حجامت لګولو يا د بريتو غوړولو، ياغيبت کولوڅخه وروسته روژه په دې فکر وخوري چې روژه يي په غيبت، حجامت ... سره ماته شوی ده، په دې صورت کې به ددې روژې قضايي هم راوړي او کفاره به يي هم ورکوي. ځکه پرته د موجه دليل په تش ګمان باندې يي روژه ماته کړی ده.(الهدية العلائية)

➢ **د کفارې اندازه او ترتيب:**

هغه څوک چې پرته له کوم شرعي عذر په رمضان المبارک کې خوراک ، څښاک اويا د خپلې ښځې سره کوروالی وکړي علاوه ددې چې د روژې قضايي به راوړي دکفارې په ورکولو هم مکلف دی.

د کفارې ورکول په دې ترتيب سره ده ، چې په لومړي پړاو کې ديو غلام آزادول دي که چيرې د هغه وس او قدرت يې نه درلود په دوهم پړاو کې دی دوه مياشتی پرلپسی روژه ونيسي او که د هغه وس يی هم نه درلود په دې صورت کې وربانديې لازم دي چې(٦٠)شپيتومسکينانو ته دوه وخته په مړه خيټه ډوډۍ ورکړي او که شپيته مسکينانو ته د نيمه پيمانه (يوه کلو او نهه سوه ګرامه)غنم يا دغنمو وړه ورکړي او يا دې ورته ددې اندازې غنمو پيسې ورکړي.(نورالايضاح)

په شپيتو محتاجو باندې د ډوډۍ خوړلو په اړه د غنمو ډوډۍ بې له کتغه کافي کيږي يعني که شپيته محتاجو ته يوازې د غنمو ډوډۍ بې له کتغه په ماړه نس يې ورکړي نو حکم پوره کيږي پر خلاف د وربشو ډوډۍ چې په هغه سره کتغ ضروري دی ځکه چې د وربشو ډوډۍ د سخت کيدو په وجه عادتا بې له کتغه نسي خوړل کيدای کله چې د غنمو ډوډۍ بې له کتغه هم په ماړه نس خوړل کيدای سي ځکه ويل سوي دي چې د غنمو ډوډۍ خپل کتغ په خپل ځان کې لري نو کوم سړی چې د غنمو د ډوډۍ سره سالن و غوښتی هغه وړی نه دی .

يو شرط دا هم دی چې په کومو شپيتو محتاجو ډوډۍ وخوړه سي هغه به ټول وږي وي په هغوی کې به هيڅ څوک په ماړه نس نه وي او که په ماړه نس وي او د وږي په ډول يې نه خوري نو د هغه پر ځای دي بل وږي کښينوي او په هغه باندې ډوډۍ خوړل ضروري ده.

دابوهريره رضی الله عنه په هغه طولاني حديث کې داسې راځي:(بينما نحن جلوس عند رسول الله صلى الله عليه وسلم اذ جاءه رجل فقال: يا رسول الله: هلكت، قال مالک؟ قال وقعت على امرأتي و أنا صائم فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم هل تجد رقبة تعتقها؟ قال: لا قال: فهل تستطيع أن تصوم شهرين متتابعين؟ قال: لا قال: فهل تجد اطعام ستين مسکينا؟ قال: لا قال: فمكث عند النبي صلى الله عليه وسلم فبينا نحن على ذلک أوتي النبي صلى الله عليه وسلم بعرق فيها تمر - والعرق المكتل- قال: أين السائل؟ فقال : أنا، قال: خذ هذا فتصدق به فقال له الرجل أَعَلَى

أَفْقَرَ مني يا رسول الله؟ فوالله ما بين لا بتيها - يريد الحرتين - أهل بيت أفقر من أهل بيتي فضحک النبي صلی الله عليه وسلم حتی بدت أنيابه ثم قال :
(أطعمه أهلک) صحيح البخاري

ترجمه:- يو وخت رسول الله صلي الله عليه وسلم سره ناست ؤ چې يو سړی ورته راغی او وه ويل: ای رسول الله!
تباه شوم پيغمبرعليه السلام ورڅخه پوښتل څه درباندی شوی دي؟ په ځواب کې يې وويل: هغه مهال چې روژه وم د خپلی ښځې سره مې کوروالی وکړ، رسول الله و فرمايل: آيا کوم غلام آزادولی شی؟
وه يي ويل: غلام نه شم آزادولی. پيغمبرعليه السلام وفرمايل: آيا پرلپسې دوه مياشتې روژې نيولای شی؟ هغه و ويل: نه پيغمبرعليه السلام ورته وويل: شپيتو مسکينانو ته ډوډۍ ورکولای شی؟ هغه ځواب کې وويل:شپيتو مسکينانوته ډوډۍ نشم ورکولای. ابوهريره رضي الله عنه وويل: هغه سړی د رسول الله صلي الله عليه وسلم سره څه موده تم شو، په همدی حال کې چې ناست ؤ د خرما يوه لويه ټکری رسول الله صلي الله عليه وسلم ته راوړل شوه رسول الله پوښتنه وکړه هغه د پښتنو وا لا شخص څه شو؟ هغه سړی وويل: زه دلته يم. رسول الله صلی الله عليه وسلم ورته و فرمايل: دا واخله او صدقه يې کړه. هغه سړي پيغمبرعليه السلام ته وويل: آيا دا د ځان نه زياتې فقيرې کورنی ته ورکړم ای د الله رسوله؟ په الله جل جلاله قسم چې د مدينی دواړو خواوته (ټول ښارکی) زما د کورنی څخه زياته فقيره کورنی نشته. (د هغه سړي د خبرو په اوريدو سره) پيغمبر صلي الله عليه وسلم دومره وخندل چې انياب غاښونه يې ښکاره شول، بيايې هغه ته و فرمايل: داخپلې کورنی ته ورکړه .